

[Otázka po pravé skutečnosti] [1960]

... Otázka po pravé skutečnosti se ovšem v janovském textu nenajde. Je tam však jiná otázka, která s ní co nejúže souvisí, totiž otázka po pravém životě, tj. po životě, jaký má být. Tu otázku tam najdeme takto vyslovenu: „Co budeme činiti, abychom dělali dílo Boží?“ (6/28) Všimni si nejprve toho, kdo se Ježíše takto ptá! Je to zástup lidí, kteří „viděli divy jeho, kteréž činil nad nemocnými“ (6/2) a kteří potom byli nasyceni chleby a rybami (6/5–13). Tito lidé v něm viděli proroka, kterýž měl přijíti na svět a chtěli „přijíti a chytiti jej, aby ho učinili králem“ (6/14, 15). Nevzdali se, když jim „ušel“ (6/15 a 6/25) a přeplavili se na moře, aby jej našli. A těmto lidem činí Ježíš výtku, která se nám zdá až nespravedlivá: „Hledáte mne, ne protože jste divy viděli, ale že jste jedli chleby a nasyceni jste.“ (6/26). Nesporně jim trochu křivdil; vždyť jsme viděli, že za ním opravdu přišli pro divy (6/2) a viděli v něm i proroka (6/14). Tito lidé neviděli rozporu mezi dílem Božím a svou sytostí – jistě že jim Bůh dá i nasycení i politickou samostatnost. Tak věřili. Ale Ježíš vede mezi obojím ostrou hranici. „Pracujte ne o pokrm, kterýž hyne, ale o ten pokrm, kterýž zůstává k životu věčnému.“ (6/27). Nedovedou si představit, jak by měli pracovat o takový pokrm; ptají se: „Co máme dělat?“ „Co budeme činiti, abychom dělali dílo Boží?“ Je v tom jistě i něco polemičnosti; vycítili, kam Ježíš míří – vždyť jim docela obrací pojmy. Říká: pracujte o ten pokrm, kterýž zůstává – a hned dodává: kterýž Syn člověka dá vám. Když tedy dá, proč pracovat? A proto tak zdůrazňují lidskou činnost: činiti, dělati, dílo. Trojí narážka na to, že oni si svůj úkol představují jinak, ale přece jen určitě: nejsou tu proto, aby přijímali, ale ze svého něčím přispěli. A nemají-li nic, co by dávali, tož alespoň chtějí přiložit své ruce k dílu. Chtějí také přispět svými byť všelijak chabými silami k tomu, aby dílo Boží pokračovalo. Chtějí být hodni toho, že patří mezi lid vyvolený, který je bohatší než ostatní národy a který má zvláštní poslání. Ale Ježíš odmítá jejich ochotu. Ne proto, že by tu nebylo nic na práci; dílo Boží má svůj plný význam třeba tam, kde Ježíš praví: „Otec můj až dosavad dělá, i jáť dělám“ (5/17). Těm však, kteří by chtěli také něco dělat, udělal Ježíš škrt přes jejich otázku. Proti „dělání“ a „činění“ jim staví „věření“, a proti obyčejnému pokrmu a nápoji jim staví chléb svého těla a svou krev (6 kap.) To je tvrdá řeč. (6/60) Bylo by chybou si vykládat tuto tvrdost jako nesrozumitelnost; byla až příliš srozumitelná. Ježíš položil za nic nejen jednu otázku těchto lidí, ale celý jejich život, který byl zaměřen k tomuto světu a životu v něm, práci v něm. Jim šlo především o to, jak správně žít na tomto světě, aby to bylo podle svaté Boží vůle a k jeho libosti. Ježíš však pokládá za nic tento celý život a ukazuje docela jinou oblast, docela jiný obraz života, v němž je nejen smrt, ale i sám prostý život oloupen o vítězství: „Kdo věří ve mne, byť pak i umřel, živ bude (11/25). Pravý život je tedy věčný život, a ten je něčím docela jiným než prostý lidský život na tomto světě. Mezi obojím je rozpor, ba dokonce nenávisť a nepřátelství. Jde to tak daleko, že „kdož miluje duši svou, ztratí ji; a kdož nenávidí duše své na tomto světě, k životu věčnému ostrihá ji“ (12/25). To všechno stojí za tvrdou řečí Ježíšovou. A nebylo to proto, že by byli hluchí, jestliže ti, co se tázali, od Ježíše odešli a nechodili s ním více (6/66). Nesouhlasili s Ježíšovým příkrým dualismem a s tím, jak odváděl lidskou pozornost od vezdejších věcí. Chodili s ním, dokud budil jejich naděje; nezradili jej, když jej opustili, bylo to čestné rozhodnutí. Zrádce naopak zůstal (6/71). Neodejdeme také?

K otázce pravé skutečnosti jsem se organicky dostal ze zkoumání o pravdě. Neboť právě tak, jako se ukázalo, že pravdy je třeba k pochopení pravé skutečnosti, právě tak se ukazuje, že bez pravé skutečnosti nelze pochopit, co to je pravda. Již dříve jsem se ani nedovedl ani nemohl vyhnout alespoň stručnému načrtnutí vztahů pojetí pravdy k pojetí pravé skutečnosti. Dnes jsem učinil problém pravé skutečnosti svým thematem. Mám k tomu dvojí hlavní důvod. Především je potřeba dát opět jednou průchod otázce, jež stojí před filosofem v neustálé připravenosti a otevřenosti; totiž otázce po podstatě a smyslu jeho vlastní existence, po smyslu filosofie. Filosofie jest zajisté ne-li rovnou hlavním, tedy alespoň jedním z hlavních filosofických problémů; přesně řečeno, je jedním aspektem svého ústředního problému. A tato naše práce má ne pouze jednat o filosofii, nýbrž má ji samotnou ukázat. Ukážeme totiž nejen, že zkoumání o pravé skutečnosti je centrálním thematem filosofickým, nýbrž že filosofie jest v pravém smyslu myšlením o pravé skutečnosti; a jednájíce o pravé skutečnosti, ukážeme tím právě samu filosofii při práci.

Druhý důvod se pojí k prvnímu. Nemyslím, že by bylo možno považovat filosofii za vrchol životního snažení. Filosofie jest orgánem ducha, který v první řadě žije; vzhledem k tomuto jeho životu může se filosofie vykázat jen úkolem služebným. Filosofická problematika nutně navazuje na problematiku životní. V tom smyslu je také otázka po pravé skutečnosti otázkou životní. Její váha nepotřebuje filosofického argumentu ani nepochází z filosofické dílny – to už dokonce nikoliv; je vahou samotného života. Neboť život něco váží, jen váží-li něco pravá skutečnost. Proto se život sám musí po pravé skutečnosti ptát. Ptá se ustavičně, byť rozmanitě. Vrcholně položí svou otázku na úrovni duchovní. Nicméně otázku tu nelze uvažovat jen jako filosofickou; filosoficky je precisována, nikoli založena. Proto také nespadá v jedno s žádnou čistě filosofickou otázkou, která sebe důkladněji míří týmž směrem. Nemůžeme ji jednoznačně přeložit či redukovat na jasný, určitý, vymezený filosofický základ. Klade se nám přes mnohé filosofické problémy, které jsou jen parciálním jejím vystižením, i když je z velké části v sebe zahrnuje. Není však ani jejich úhrnem, neboť se jimi nikterak nevyčerpává. Je otevřena na mnoho stran a neomezuje se na oblast filosofickou. Má svou podobu náboženskou; je vlastní každému velkému umění; vědec jí měří svou práci; je přístupna tušení prostého člověka a přes všechnu neurčitost je výrazem jeho touhy. Vyrůstá ze samotného života.

Na tomto místě chci tedy začít své zkoumání. Bude to první krok od pouhých prolegomen k filosofii jako programu. Máme v něm objasnit smysl filosofie, ale také její souvislost, svázanost se životem. Máme ukázat, kde nasadí filosofie, aby v novém světle interpretovala úsilí předfilosofické; máme ukázat, jak filosofie začíná. Ale jak již víme, počátek není nikdy rozhodující; jde o další růst. A tu bude rozhodující, že nemáme možnost pracovat s otázkou po pravé skutečnosti na pozadí nějakého širšího kontextu (filosofického), neboť nejen jakákoliv filosofická práce, ale vůbec celý náš život je podepřen jí samotnou, děje se na jejím pozadí, v něm má i hledá svůj smysl i význam.

Všimněme si především, co všechno může otázka po pravé skutečnosti znamenat. Vždyť musíme alespoň předběžně naznačit její smysl, abychom si tak vyznačili předmět svého zkoumání.